

הרב נעם חיים כהן

ט"ו בשבט – ראש השנה לאילן ולא לנטיעה

ראשי פרקים

- א. ט"ו בשבט ר"ה לאילן
- ב. משמעויות הלכתיות ביום ט"ו בשבט – שנות ערלה, מעשר ושביעית
- ג. אכילת פירות בט"ו בשבט
- ד. "חג" הנטיעות בט"ו בשבט
- ה. ט"ו בשבט – יום לעיון ולימוד במצוות התלויות בארץ

א. ט"ו בשבט ר"ה לאילן

במשנה בראש השנה א, א נאמר:

ארבעה ראשי שנים הם: ...אחד בתשרי ראש השנה **לנטיעה**...
באחד בשבט ראש השנה **לאילן** כדברי בית שמאי. בית הלל
אומרים: בחמישה עשר בו.

ראש השנה בא' בתשרי הוא ראש השנה לנטיעה. החל מא' בתשרי מתחילים למנות שנה חדשה בתוך מנין שנות הערלה, ובלבד שהאילן ניטע עד ט"ו באב שלפניו. מט"ו אב עד א' תשרי נחשב לשנה ראשונה, ומא' בתשרי מתחילה השנה השניה. עד ט"ו באב זהו גם זמן מועדף לנטיעת עצים. העץ ניטע לקראת סוף הקיץ, לפני הגשמים שירדו בחורף.

ראש השנה שבט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילן. זהו תאריך קובע למספר עניינים הלכתיים הקשורים למצוות התלויות בארץ:

א. חישוב שנות ערלה ונטע רבעי. ב. חישוב שנות המעשר. ג. קדושת שביעית (לחלק מהדעות).

את הסיבה לקביעת ראש השנה לאילן דווקא בט"ו בשבט, מסבירה הגמרא בראש השנה יד ע"א בכך שתהליכים בטבע הצפונים בקרבו של העץ יוצאים לפועל בתאריך זה. "יצאו רוב גשמי שנה", ומסביר רש"י: "ועלה שרף באילנות

* מאמר זה הופיע בגירסה ראשונה: הרב נעם חיים כהן, "מהו ט"ו בשבט?", אמונת עתיד, 51 (תשס"ג), עמ' 27-36.

הרב נעם חיים כהן

ונמצאו הפירות חונטים מעתה". המאירי שם כותב ש"ו בשבט הוא באמצע תקופת טבת ומאז תשש כח הקרירות ומתחזקת החנטה.

בירושלמי ירושלמי ר"ה א, ב מובא טעם נוסף: "עד כאן הן חייך ממי השנה שעברה, מכאן ואילך הן חייך ממי השנה הבאה". על כן, פירות שחנטו לפני ט"ו בשבט נחשבים לפירות השנה שעברה ואלו שחנטו לאחר ט"ו בשבט שייכים מבחינת הדין לשנה הנוכחית.¹ לעומת זאת ירקות, שברור לעין, שהם הולכים וגדלים ככל שמשקים אותם וללא השקיה יכמשו במהרה, קביעת השנה שלהם היא לפי לקיטתם מהאדמה לפני או אחרי א' בתשרי.

רב האי גאון הביא ראיה לדברי הגמרא מלשון הישמעאלים הקוראים לזמן הזה "אלג'מרה אל ת'אינה" (הגחלת השניה) ובו מתלחחין עצי אילנות ומתחילים לשתות ולחיות והוא קרוב לט"ו בשבט של התקופה, "ובדין הוא שיהיה ראש השנה לאילנות".²

ב. משמעויות הלכתיות ביום ט"ו בשבט — שנות ערלה, מעשר ושבועית

1. שנת ערלה ונטע רבעי

נאמר בויקרא יט, כג-כה:

וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה'. ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני ה' אלוסיכם.

כאמור לעיל, חישוב שנת ערלה אינו מיום ליום מזמן נטיעת האילן אלא לפי שנות העץ. התאריך הקובע את שנת הנטיעה הוא א' בתשרי, ואילו לענין שנת פירות האילן³ התאריך הקובע הוא ט"ו בשבט וכבית הלל שנקבעה הלכה כמותם).

1. לפי זה מתבארת המשנה "ראש השנה לאילן" שהכוונה היא "ראש השנה לפירות האילן". כן פסק בשו"ע יו"ד סי' רצד, ד: "לאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית, כל הפירות שיחנטו בו קודם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה, אע"פ שנגמרים אח"כ".

2. תשובות הגאונים, הרכבי סי' רמג. בביאור דברי רב האי גאון מבחינה בוטנית, ראה: נגה הראובני, "ט"ו בשבט — חג הארץ שהתפתח בגולה", טבע ונוף במורשת ישראל, עמ' 110-106.

3. כך משמע מרש"י בבאור הגמרא ראש השנה י ע"א.

ט"ו בשבט – ראש השנה לאילן ולא לנטיעה

חישוב שנות הערלה מתבצע באופן הבא: שתיל או זרע לא נחשב כנטיעה עד שהוא נקלט באדמה, וחולפים שבועיים עד להשרשתו בקרקע. כמו כן שלושים יום בשנה נחשבים כשנה, ולכן אם היתה הנטיעה (ההשרשה) שלושים יום לפני א' בתשרי, הרי כשהגיע תשרי כבר מונים לו שנה, כיון שא' בתשרי הוא ראש השנה לנטיעה.⁴ לדוגמא: עץ שניטע בט"ו באב תשנ"ו, (44 יום לפני ראש השנה) הרי כשהגיע א' בתשרי תשנ"ז כבר מנו לו שנה (14 ימים עד להשרשה + 30 יום להחשב שנה). בא' בתשרי תשנ"ח, הוא היה בן שנתיים, ובא' תשרי תשנ"ט מלאו לו שלוש שנים. אך כיון שראש השנה לאילן הוא ט"ו בשבט, לכן רק פירות שחנטו אחרי ט"ו בשבט תשנ"ט יצאו מגדר פירות ערלה, והם שייכים לשנה הרביעית של האילן – שנת "נטע רבעי".⁵ פירות שחנטו מט"ו בשבט תש"ס ואילך יהיו מותרים באכילה כחולין.

מכאן שהמינימום של משך שנות ערלה בהן יהיה אסור לאכול את הפירות הוא שנתיים וחצי. מט"ו באב עד ט"ו בשבט שנתים וחצי לאחריו.

2. שנות מעשר

יום ט"ו בשבט הוא תאריך קובע גם לענין שנות מעשר. בשנים א' ב' ד' ה' לשמיטה, מפרישים מעשר שני. ובשנים ג' ו' לשמיטה, מפרישים מעשר עני.

4. כר' יוסי ור' שמעון במשנה שביעית ב, ו, והובא בבבלי ראש השנה ט ע"ב, וכן פסקו הרמב"ם הלכות מע"ש ט, ח, והשו"ע יו"ד סי' רצד סע' ד. עקרון זה של קביעת תאריך קובע לענין מסויים חלה בכל ראשי השנים המופיעים במשנה: מלך שמלך בכ"ט באדר, כשהגיע א' בניסן כבר מונים שנה שניה למלכותו אף שמלך יומיים בלבד. וכן בשאר התאריכים, ראש השנה מציין שהסתיימה התקופה לאותו ענין. זהו ראש שנה לענין הלכתי ולא ציון זמן שעברה שנה מיום ליום.

5. לדעת הר"ה והר"ן, תמיד ט"ו בשבט הוא מעבר מערלה לנטע רבעי. אך לשיטת הרמב"ם בהל' מעשר שני ונטע רבעי ט, יא, אם לא "הקלנו" בתחילה למנות ל' יום כשנה, אלא מנינו שנה מלאה, הרי שכבר בא' בתשרי של שנה רביעית, הפירות יצאו מגדר ערלה והרי הם נטע רבעי. השו"ע יו"ד סי' רצד סע' ה הביא את שתי הדעות, בסתם כרמב"ם וי"א כר"ה. הרא"ש בהלכות ערלה סי' ט פסק שמכיון שבזמננו אין שום אילן החונט לפני ט"ו בשבט, לכן אין נ"מ במחלוקת זו ותמיד ימנו לערלה ג' שנים מלאות. ואמנם מצוי הדבר באתרוג וחרוב ותאנה וכן במינים שהתחדשו בארץ כמו שסק ולימון, שהחנטה שלהם קודמת לט"ו בשבט. כמו כן הדבר מצוי בחצי הכדור הדרומי. בכרם ציון הלכות ערלה ט, ח כתב להחמיר כדעה השניה, ע"פ דברי הרש"ס (שביעית ב, ו. על שיטות נוספות, ראה: הרב יעקב אפשטיין, "ט"ו בשבט בדיני ערלה", חבל נחלתו, חלק ב סי' מג.

הרב נעם חיים כהן

יום המעבר משנה לשנה הוא ט"ו בשבט.⁶ בדברים יד, כב נאמר: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". התורה אוסרת לעשר פירות שנה אחת על פירות שנה אחרת.⁷ שחנטו לפני ט"ו בשבט שייכים לשנה אחת, ופירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט שייכים לשנה אחרת.⁸

3. שנת השמיטה

לשיטת הסוברים שט"ו בשבט הוא תאריך קובע גם לעניין שביעית.⁹ פירוש הדבר, שפירות שגדלו בשנה השמינית אך חנטו לפני ט"ו בשבט של השנה השמינית, דינם כפירות שגדלו בשנת השמיטה וחלים עליהם דיני קדושת פירות שביעית. צריך להפקירם, אסור להפסיד אותם, חייבים לבערם בסוף עונתם, ועוד.

ג. אכילת פירות בט"ו בשבט

מאז שגלינו מעל אדמתנו, אף שהיינו מנועים מלקיים את כל המצוות התלויות בארץ הקשורות ליום ט"ו בשבט, התפתחו בקרב עדות ישראל בתפוצות מנהגים חגיגיים לציון יום זה. בידינו פיוט שהוא מעין תפילת שמונה עשרה לכבוד יום זה, שהתחבר בארץ ישראל לפני כאלף שנה.¹⁰ רוב המנהגים היו סביב אכילת פירות ואמירת תפילות ודברים בשבח ארץ

6. נאמר בדברים כו, יב: "...בשנה השלישית שנת המעשר..." רש"י שם: "שאיין נוהג מאותן שני מעשרות אלא האחד ואיזה, זה מעשר ראשון. ותחת מעשר שני תן מעשר עני".

7. משנה תרומות א, ה: "אין תורמין... מן החדש על הישן", וביאר הרע"ב: "מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה, ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו, דכתיב: 'היוצא השדה שנה שנה'." עי' בבלי ראש השנה יד ע"ב. ראה: רמב"ם הל' תרומות ה, יא.

8. בירקות ההבדלה היא בין פירות שנלקטו לפני ואחרי ראש השנה א' בתשרי.

9. נאמר בתורת כהנים בהר א, ד: "כיון שיצאת שביעית, אע"פ שפירותיה שמיטה מותר לעשות מלאכה בגופו של אילן אבל פירותיו אסורים עד חמישה עשר בשבט". בפ"י הר"ש שם כתב שהוא רק לחומרא במוצאי שביעית אך לא בפירות של שישית הנכנסים לשביעית התופסים קדושת שביעית כבר מא' תשרי. מהרמב"ם בהל' שמיטה ויובל ד, ג נראה שאינו סובר כך, אלא תמיד שמיטה מתחילה מא' תשרי גם לעניין פירות האילן. ראה: הרב יואל פרידמן, "ראש השנה לאילנות לשביעית", התורה והארץ, ו (תשס"א) עמ' 164-174, הרחבת השיטות בעניין זה.

10. מחברו ר' יהודה הלוי ברבי הלל. הפיוט במלואו מופיע אצל: יום טוב לוינסקי, ספר המועדים — ט"ו בשבט, כרך ה, עמ' 325-328.

ט"ו בשבט – ראש השנה לאילן ולא לנטיעה

ישראל ופרותיה.¹¹ המג"א הביא מדברי תיקון יששכר, שנהגו האשכנזים להרבות אז במיני מתיקה של אילנות.¹² ייתכן שדווקא בגלל העובדה שלא קיימו בגלות מצוות התלויות בארץ, רצו היהודים בכל מקום לציין את הקשר למצווה החשובה של יישוב הארץ בדרך סמלית אחרת. ביום ט"ו בשבט אין אומרים תחנון¹³ ואין גוזרים בו תענית.¹⁴ בתקופת המקובלים בצפת נוסד "סדר ליל ט"ו בשבט", הנזכר לראשונה בספר "פרי עץ הדר".¹⁵ ב"סדר" זה ישנם קטעי לימוד מהתנ"ך, מהמדרשים ומהזוהר וכן תפילה להצלחת פירות הארץ תוך כדי אכילה של פירות שונים המציינים את העולמות השונים, אצילות בריאה יצירה עשייה, ועל ידי שתיית ארבע כוסות יין שונים כבליל הסדר בפסח.¹⁶

ד. "חג" הנטיעות בט"ו בשבט

ט"ו בשבט מזוהה כיום, עם נטיעות. החיבור בין ט"ו בשבט לנטיעות ביום זה, נעשה בתקופת התבססות הקבוצות והמושבים הציוניים בארץ. כשבאו החלוצים לארץ המתחדשת, מחד הם רצו לפרוק מעליהם את מה שנראה בעיניהם כמסורת "גלותית", ומאידך רצו לאמץ סממנים טקסיים לציון החיים המתחדשים בארץ. הם קבעו מועד שהיה קיים כבר במורשת היהודית אולם אין בו משמעות דתית מסורתית. יום ט"ו בשבט אשר מתאים הוא להווייה החקלאית לאדמה ולטבע, נקבע כ"חג" להתיישבות ולהאחזות המחודשת בארץ והובע בטקסים של נטיעות עצי פרי ויער.

ה"חגיגה" הראשונה של הנטיעות מיוחסת לזאב יעבץ, מנהל בית הספר בזכרון יעקב, בט"ו בשבט תר"ן, שעשה עם תלמידיו "יום טוב" בנטיעת עצים

11. "על ידי זה שמרבים בפירות יזכור שהוא ראש השנה לאילנות ויתפלל עליהם שיתברכו הפירות... דוגמא שמעמידים אילנות בבתי הכנסת בשבועות להזכיר להתפלל עליהם". אדני פז על שו"ע או"ח סי' קלא.

12. מגן אברהם או"ח סי' קלא ס"ק טז. הביאו המ"ב שם.

13. הרב יצחק אייזיק טירנא, ספר המנהגים, מנהג של כל השנה ד"ה אלו ימים. אם כי יש מקומות שבהם אמרו תחנון. ראה: ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות טבת, שבט, אדר ד"ה [ב] שבט. ראה עוד: שו"ע או"ח סי' קלא סע' ו, מ"ב שם.

14. ר' שמעון בן צדוק, ספר תשב"ץ קטן סימן קי. ראה: שו"ע או"ח סי' תקעב, ג.

15. מתוך הספר חמדת ימים. על מנהג אכילת פירות בט"ו בשבט, ראה במאמריהם של: הרב יגאל אריאל, הרב דב כהן, והרב ד"ר מאיר רפליד בספר זה.

16. ראה: נגה הראובני, "לבן ואדום בט"ו בשבט: בחזון זכריה ובמנהג המקובלים", טבע ונוף במורשת ישראל, עמ' 114-117. יום טוב לוינסקי (לעיל הע' 10), עמ' 334-362, על מנהגי סדר ט"ו בשבט, בקהילות ישראל.

הרב נעם חיים כהן

ופרחים ביום ט"ו בשבט בחוצות המושבה.¹⁷ מנהג זה נקבע אחרי כמה שנים על ידי הנהלת הסתדרות המורים כיום חג ארצי בבתי הספר.¹⁸ התקבל בקרב שדרות העם, והתפתח כמסורת לגדולים ולקטנים לצאת לפרדסים, לשדות וליערות ולנטוע עצי פרי ועצי נוי אשר יפארו ויפריחו את הארץ. יערות רבים בארץ, כ"יער המגינים" בפרוזדור ירושלים, "יער הקדושים" בהרי ירושלים ועוד, ניטעו בט"ו בשבט.¹⁹

שותפה משמעותית ופעילה בייצור הארץ, היא הקרן הקיימת לישראל, שהוקמה בשנת תרס"ב. יום הקק"ל היה בי"ט טבת, והנטיעות בט"ו בשבט בעיקר של עצי סרק, הם חלק משמעותי בפעילותה המבורכת של הקק"ל.²⁰

17. ראה: אליהו הכהן, "מתי התחילו לנטוע", עת-מול, 3 (5) (שבט תשל"ו), עמ' 11-13. זאב יעב"ץ ארגן חגיגה המונית בט"ו בשבט, אם כי עוד קודם לכן בט"ו בשבט תרמ"ד, נטעו ביסוד המעלה, ט"ו מאות אילנות (1500). כך מספר ר' אליעזר פישל סאלומון, במכתב לחותנו. הובא אצל: יום טוב לוינסקי (לעיל הע' 10), עמ' 459.

18. באסיפה הכללית של הסתדרות המורים ביפו, אלול ה' תרס"ו ובטבת תרס"ז. יום טוב לוינסקי (לעיל הע' 10), עמ' 471-475. ספר תל אביב (עורך: א' דוריאנוב) עמ' 123-124. על הצעות הסתדרות המורים לקיום טקסי נטיעות בט"ו בשבט, ראה: ד"ר ברוך בן יהודה, תנועת מורים מורים למען ציון וגאולתה, ירושלים: הלשכה הראשית של הקרן הקיימת, תש"ט, עמ' 79-82, 133-138. בהצעה לקטס הנטיעות: תקיעה בחוצרות, הכרזות, הקראת פסוקים ושירים, קבלת פנים מיוחדת לנוטעים, ועוד. (תודתי לרב ד"ר יצחק קראוס, שהפנה אותי למקור זה).

19. ראה: יום טוב לוינסקי (לעיל הע' 10), עמ' 420, 452, 468, 470, 472, 481, 483, ובעמוד האחרון בנספח התמונות, תמונות מנטיעות ט"ו בשבט במקומות שונים בארץ, ע"י תלמידי בתי ספר, חיילים, מנהיגי הציבור והמדינה, ועוד. עוד שם בעמ' 459-491 תיאור חגיגת נטיעות ט"ו בשבט במקומות שונים בארץ, ושם בעמ' 480-482, אף על נטיעות ט"ו בשבט בחו"ל — תיאור נטיעת עצים ע"י חיילי הבריגדה היהודית עם ילדים יהודים בפירנצי שבאיטליה בשנת תש"ה. עוד על חגיגות ט"ו בשבט בקבוצי העמק, ראה: מוטי זעירא, "קרועים אנו — זיקתה של ההתיישבות העובדת בשנות העשרים אל התרבות היהודית", ירושלים: יד יצחק בן צבי, תשס"ב, עמ' 226-233; יוסף רוט-רותם, "ט"ו בשבט — מיום קובע למעשר האילן לחג הנטיעות", מחקרי חג, 1 (תשמ"ח), עמ' 57-60.

20. הראי"ה קוק תמך בפעילות הקק"ל אם כי היתה לו הסתייגות חריפה מחילול השבת שהיא ביצעה לעיתים. ראה: "הרב קוק והקרן הקיימת לישראל", שנה בשנה, (תשנ"ב), עמ' 526-529. עוד על ההבדל בהתייחסות השונה והחיובית לקק"ל, לעומת יחסו האחר של הראי"ה קוק לקרן היסוד, ראה: הרב צבי יהודה הכהן קוק, לשלושה באלול, עמ' כב פסקא מד. במשך שנים רבות דווח על פעילות הקק"ל במסגרת הבטאון: שנה בשנה שיצא ע"י 'היכל שלמה' בירושלים, מקום מושבה (בעבר) של הרבנות הראשית לישראל. ראה למשל את דברי הרבנים הראשיים, הרב ישראל מאיר לאו, והרב אליהו בקשי דורון, בטקס נטיעות ט"ו בשבט מטעם הקרן הקיימת לישראל, בשבט תשנ"ח — שנה בשנה, ירושלים: היכל שלמה, תשנ"ט, עמ' 627-630. ראה עוד: הרב יהודה הלוי

ט"ו בשבט – ראש השנה לאילן ולא לנטיעה

ישנה אמנם חשיבות רבה למצוות נטיעת עצים בארץ, אך ט"ו בשבט הינו מועד חקלאי בעל משמעויות הלכתיות ביחס לפירות העץ (וערלה, מעשר, שביעית), ואינו מתאים לנטיעות בתקופה זו. אדרבה, הזמן המתאים יותר לנטיעת עצי יער הוא בסוף הקיץ – בתחילת החורף, ולא בסוף החורף כשכבר "יצאו רוב גשמי שנה".²¹

מאחר שמקור מנהג נטיעות ט"ו בשבט, איננו בא ממקורות קדומים וכמנהג ותיקין, היו רבנים שהתנגדו בתקיפות ל"מנהג" הזה, כנראה בגלל המניעים החדשניים, אנטי מסורתיים של יוזמיו ומייסדיו, והשתדלו לשרש את הקישור בין הפסוק "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם" לנטיעות ט"ו בשבט.²²

אך היו רבנים שהחשיבו והעריכו את המנהג מאחר שעיקרו הוא חיובי, נטיעת אילנות בארץ ישראל, חיזוק ההתישבות בארץ, וחיבוב הארץ והתקשרות אליה דרך פעולת הנטיעה. כך למשל כתב הראי"ה קוק במכתבו להסתדרות המורים, כשנושאו העיקרי של המכתב הוא להמנע מלנטוע בט"ו בשבט בשנת שמיטה. כך נכתב באגרות הראיה חלק ד א'רה (עמ' קעג):

ג' שבט תרפ"ד, מכתב להסתדרות המורים ומועצתה בירושלים.

בדבר המנהג הכשר והיפה הנהוג אצלנו באה"ק, לעשות טיול כללי, עם התלמידים ביום ראש השנה לאילנות, חמישה עשר בשבט, ולנטוע אז עצי פרי ביחוד להרבות את ישוב ארץ ישראל ולרומם את רוח התלמידים ביסוד החיים של הבניין הלאומי בארץ אבות וצפיית עתידו הגדול. וכאשר השנה הזאת שנת שמיטה היא שמן הדין ראוי ומחוייב הוא להמנע מכל עבודת הארץ ככתוב בתוה"ק, ושבתה הארץ. אמנם מפני הדוחק הגדול ומצב ההפקעה של המכירה את מה שהוא נחוץ להחזיק את הקיים בארץ, אבל רק להחזיק את הקיים הותר. ובכל אופן לא לנטע מטעים חדשים ביחוד כשאננם מוכרחים לשאלות קיומנו. ע"כ אבקשכם נא עשו זכר לשביעית, והטיול דהאי שתא יהיה בלא נטיעות. ונעלה נא על לבנו ועל לב צעירנו את המצב האיתן

עמיחי, "הרבנות הראשית והמצוות התלויות בארץ", בתוך: הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה, (עורכים: הרב א' ורהפטיג, הרב ש' כץ), ירושלים תשס"ב, חלק ב, עמ' 667-686.

21. ראה: נגה הראובני, "ט"ו בשבט – האמנם עת לטעת?", טבע ונוף במורשת ישראל, עמ' 117-118.

22. ראה במאמריהם של הרב יצחק רוזן, והרב ד"ר יצחק קראוס בספר זה.

הרב נעם חיים כהן

שאנחנו מקוים בחסדי צור ישראל וגואלו להגיע אליו, במהלך בנין עמנו וארצנו, עד שישבו לנו אז כל חמודותינו וכל אורח החיים הגדול אשר היינו בו לאות ולמופת בתבל, וארצנו הקדושה תדע כימי עולם, כי יש לנו בעולם ארץ אחת שיש בה שנת שבתון שבת לה'. זכר קדוש זה ירומם רוח צעירנו היקרים ויתן להם שלומים, תמורת העונג של הנטיעה הנהוגה אשר נחזיק בו בכל עז בששת שנות עבודה בארץ.²³

המנהג הוא כשר ויפה, ויש להחזיק בו בכל עז, אם כי לא בשנת שמיטה. על מנהג זה יש לומר את האמור בחז"ל "דאי איהו לא חזי, מזלי חזי"²⁴, העם היהודי מביא לידי ביטוי את תאוותו לקשר עם ארץ הקודש דווקא מתוך שורש נשמתו הטהורה, אף שבגילוי החיצוני שלו הוא מנותק ממצוות. כיוון שעצם נטיעה בארץ יש בה משום מצוות יישוב הארץ, הרי שמתפקידנו לנצל את החיבה הזו על מנת לרומם דרכה את התקשרות העם לבורא עולם, לארץ ולמצוותיה.

ה. ט"ו בשבט — יום לעיון ולימוד במצוות התלויות בארץ

מכון התורה והארץ בגוש קטיף, מקיים מדי שנה בשנה החל משנת תשמ"ט, יום עיון במצוות התלויות בארץ, ביום ט"ו בשבט או בימים הסמוכים לו. בשנים הראשונות התקיים יום העיון בירושלים (ביכנ"ס ישורון, היכל שלמה), ובשנת תשנ"ו התקיים הכנס בכפר הרוא"ה, והוקדש לזכרם של הרב שאול ישראלי זצ"ל, והרב משה צבי נריה זצ"ל. החל משנת תשנ"ז, מתקיים יום העיון באוניברסיטת בר אילן ברמת גן, בתמיכת הנהלת האוניברסיטה, ובשיתוף רב הקמפוס, הרב שלמה שפר. יום עיון זה נועד ללבן נושאים בהלכה הנידונים במסגרת מחקרי המכון, ונושאים אחרים העולים לדיון במסגרת יום העיון בלבד. השיעורים וההרצאות ניתנות ע"י רבנים אורחים, רבני מכון 'התורה והארץ' וחוקריו, וכן ע"י אנשי מחקר ואקדמיה בתחומים שונים, המפרים ומסייעים לדיון ההלכתי בתחומים אילו.

23. הראי"ה קוק נדרש לכך גם בשמיטה שאחר כך בשנת תרצ"א, בו הוא פונה לרבני תל אביב הר"ש אהרונסון והרב"מ עוזיאל, שיזכירו לועדי החינוך את שהיה מקובל בשמיטות הקודמות שאין נוטעים בט"ו בשבט בשנת שמיטה. ראה: הראי"ה קוק, מכתבים בעניני שביעית, ניצני ארץ, ו (תשמ"ח), עמ' 39. עוד על אזהרה זו, ראה: הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה, (לעיל הע' 20), עמ' 1218.

24. ע"פ מגילה ג ע"א.

ט"ו בשבט – ראש השנה לאילן ולא לנטיעה

בין המשתתפים הקבועים במשך מספר שנים, ניתן לציין את: הרה"ג הרב שאול ישראלי זצ"ל, וכן את הרבנים הראשיים, הרה"ג הרב אברהם שפירא שליט"א, והראשל"צ הרב מרדכי אליהו שהשיב לשאלות הקהל בנושאים שונים. הרב יצחק לוי, כיום סגן שר הדתות, ובעבר שר החינוך והתחבורה ויו"ר המפד"ל, שיום העיון מתקיים לזכרו של אחיו, פרופ' יהודה לוי ז"ל שהיה ממייסדי המחלקה למדעי החי באוניברסיטת בר אילן.

שיעור קבוע ניתן מדי שנה ע"י הרה"ג הרב יעקב אריאל שליט"א, רבה הראשי של רמת גן ונשיא מכון התורה והארץ, ממייסדי המכון ואשר מלווה את פעילותו במשך כל השנים בהדרכה, לימוד, ותשובות לשאלות שמתעוררות.

הנושאים שנידונו בימי העיון במשך השנים הם רבים ומגוונים: ערכה של החקלאות במדינת ישראל, שאלות שונות הקשורות להפרשת תרומות ומעשרות, התייחסות מיוחדת למעשר עני – בית האוצר, סוגיות הקשורות לערלה, כלאים והנדסה גנטית, שנת שמיטה והיתר המכירה, אוצר בית דין, מלאכות חקלאיות מותרות, גידול בחממות ובמצע מנותק, ייצוא בשביעית, פרוזבול, ומצות הקהל.

יום ט"ו בשבט (והימים הסמוכים לו) הם ימים מתאימים להעמקת התודעה של חשיבות יישוב הארץ, קדושת הארץ ומצוותיה. ללמוד וללמד ברבים, במסגרת תוכנית הלימודים בבתי הספר, מהיסודי עד גיל תיכון, בשיבות, מדרשות ומכללות, ובמסגרת קהילות בתי הכנסת, את המצוות התלויות בארץ בכלל, ואת אלו הקשורים ביום ט"ו בשבט בפרט. לתקן ולפרסם תקנות בענייני המצוות הללו, כך שיום זה יהיה יום של נטיעה והשתרשות עם ישראל בתורתו ובארצו.

